

Mesterházy Károly

## A sárrétudvari (biharudvari) X—XI. századi temetők

### I. Az ásatások története

A biharudvari ásatások előzményeiről Simon István biharudvari tanító beszámolója tudósít. A Kertalja ér mellett épült református templom és annak környékén az emberek bárhol ástak vermet vagy kutat, mindenütt emberi csontokra bukkantak, bár emberemlékezet óta nem tudtak ott semmiféle temetőről. Amikor a református egyház 1893 tavaszán a templom mellett új iskola építésébe kezdett, a fundamentum ásásakor újra csak emberi csontokra akadtak. Az egyik csontváz mellett talált gyűrűt megmutatták Tomm Béla orvosnak, aki azt egy koponyával együtt bemutatta Hampel Józsefnek a Nemzeti Múzeumban. Hampel a leleteket Árpád-korinak határozta meg.<sup>1</sup>

Május 16-án újabb két sír került elő, melyekben egy gyűrűt és egy S végű hajkarikát (akkori szóhasználattal halántékgyűrűt) találtak. Ekkor, május 17-én, Simon István levelet írt Hampelnek, melyben ásatás indítására kérték.<sup>2</sup> Bélát és Simon Istvánt az ásatás elvégzésére: „A lelhelyről helyrajzi vázlat volt. Hampel válaszában (1893. V. 19.) időhiányra hivatkozott, de megkérte Tomm na készítenő, s abba az egyes sírok fekvésök szerint le volnának rajzolandók. Egyúttal minden egyes sír mélységét s egyéb méreteit kell majd fölvenni és az ásatásnál arra kell ügyelni, hogy minden egyes tárgy kiemelésénél lehetőleg pontosan megjegyztessék, hogy a test mely tájáról való. Az egy-egy sírban lelt régiségek együtt tartassanak. A csontváz maradványokról az anthropologiai múzeum részére szívesen lemondunk, de a régiségekről nem, akkor sem, ha, mint előre látható, ugyanegy tárgyból többszörös példányok akadnak. Az ásatás befejezése után a tárgyakkal együtt költségkimutatást is kérünk...”<sup>3</sup>

Hampel nemcsak levelet, hanem ásatási költséget is küldött Udvariba. Ez ismeretlen levélre 1893. május 23-án kelt válaszában Simon István írja<sup>4</sup>: „Mégkaptam a kiásatás költségeire küldött 50 Frtot is, s az erről kiállított ideiglenes nyugtát ide mellékelve ezennel megküldöm... Az ásatást a holnapi napon megkezdjük 6 napszámossal s mindenben a nyert utasítás szerint fogunk eljárni. A múlt héten talált két darab régiséget ifj. Tomm Béla öcsémtől ez alkalommal küldöm. Kötelességemnek tartom jelenteni Nagyságodnak azt is, hogy nagyságos dr. Török Aurél tanár úrtól is kaptam levelet, melyben ő az ásatásnak őszre halasztását ajánlja, mivel ez idő szerint Budapestről el nem távozhatik. Mi azonban az ásatást megkezdjük, de hagyunk őszre is ásni valót. A nekünk ajánlékozott bizalomért köszönetet mondva teljes tisztelettel vagyok

Bihar-Udvariban 1893. május 23.

Nagyságodnak

kész Szolgája  
Simon István  
ev. ref. tanító”

1 *Simon I.*, A Bihar-udvari Árpád-kori temető. Arch. Ért. 14 (1894) 217.

2 *Magyar Nemzeti Múzeum* (továbbiakban *MNM*) Irattár 183/1893.

3 *MNM* Irattár 183/1893.

4 Uo.

Az ásatást május 24-én valóban meg is kezdték és három és fél napig, majd június 15., 16. és 17-én folytatták. Ezt követően hosszabb szünet után augusztus 31. és szeptember 7. között ástak. Szeptember 5-én valószínűleg Hampel írt Tomm Bélának, melynek tartalmára csak következtethetünk Tomm válaszeleveléből.

Bihar-Udvari, 893. szept. 12.

Nagyságos Igazgató Úr!

F. hó 5-éről kelt becses levelére csak most, kissé elkésve válaszolok, még pedig azon okból, mivel mind az ásatások eredményének rövid leírását, mind pedig a pénzbeli elszámolást csatolni kívántam levelemhez; ezek összeszedése pedig pár napi dolgot adott. Most azonban ezeket is mellékelhetve, válaszomat röviden a következőkben összegezhetem:

Először is sajnálattal értjük meg becses leveléből, hogy hozzánk való le-rándulása még most is kétes; mi pedig ezt nagyon fontosnak és szükségesnek tartanók, mint ezt Simon István barátom bővebben kifejti idezárt leírásában. E leírás a hozzá csatolt két drb. térvázlattal (újból hangsúlyozom, hogy minde-nike Simon István barátom pontos megfigyelésének és ernyedetlen fáradozása-inak eredménye,) azt hiszem, elegendő alapot fog nyújtani Nagyságodnak arra, hogy azokból némileg befejező közleményt szerkeszthessen becses lapja: az Arch: Ért: számára; tőlünk ugyanis, kik archeológiával, régészettel soha nem foglalkoztunk, s kik most is csak olyanformán pottyantunk bele a régészetbe, mint Pilátus a Credoba; s kik eszerint ezen szaktudományban teljesen járatlan laikusok vagyunk: ne tessék azt várni, hogy becses lapja számára szaktudós pontossággal megírt és szaktudósok bírálatát is kiálló cikket küldhessünk; — egyszerű adatokat szívesen sorolunk fel, s elmondunk mindent, mit ily ásatás-nál laikus tapasztalhat; ezt tesszük azon leírásban s térvázlatokban, miket ide-zárva küldünk; s esetleges kérdésekre tán bővebb felvilágosításokkal is szolgálhatunk: azonban mindezekből a következő, elbíráló s megállapító szakköz-lemény megírását avatott tollaknak vagyunk kénytelenek átengedni. — Szíve-sen tettünk s teszünk ezentúl is mindent, mi csekély erőnk s tehetségüinktől telik a szaktudomány szolgálatára s előbbvitelére: erőnket meghaladó dologra azonban nagyon természetesen nem vállalkozhatunk. S ezen szempontból — amennyiben a beleszóllás jogát részünkre fentartani kegyes volt — szívesen beléegyezzünk abba is, hogy főtiszt. Cséplő tanár úr cikke közöltessék előbb az oct. 15-iki számban, s csak aztán majd a mi csatolt leírásunk alapján készíten-dő befejező közlemény.

Ezek szerint természetesen arra sem reflectálhatok, hogy a Cséplő úr cik-ke olvasás végett előbb hozzánk leküldessék; mi teljesen megbizunk a főtiszt. úr szakértelmében s pontos megfigyelő képességében, s így cikkét mintegy re-vidéálni sem jogunk, sem tehetségünk nincs. S így kérésünk legfeljebb oda terjedhet, hogy a cikk megjelenése után szíveskedjék egy példányt az Arch. Értesítőből számunkra megküldeni; mivel — bármennyire kelljen pirulnunk is érte, de csak bevalljuk, hogy mi az Arch. Értesítőnek soha egyetlen számát se láttuk.

S ezzel áttérhetünk a dolog szomorú oldalára, arra t. i., hogy nincs pénz. Mint a szintén idezárt „Számadás” mutatja: eddig kiadtunk a munkálatokra 42 ft. 08 krt; s így ha a kihányt gödröket az egyház két udvarán kötelességünk szerint behúztatni s a talajt elegendően megvizsgálni fogjuk: előreláthatólag mi pénz sem fog maradni a kezelésünkre bízott 50 frtból. Tudjuk, hogy az eredmény nagyon csekély, mit ez összegből felmutatni tudunk, tán mentegethetnők is magunkat a drága napszámosokkal; az agyagos és téglatorrmelékkel fedett talaj mostoha-ságával, stb.; de nem akarjuk másra kenni a dolog odiumát, beösmérjük, hogy a legfőbb baj, az eredménytelenség legfőbb oka bizony a mi szakértelemhiá-nyunkban s az effélékbeni teljes járatlanságunkban rejlett. S ép' mert ezt érez-

zük, azért óhajtanók, ha nagyságod személyesen megjelennék a munkálatok beállítására azon esetben, ha a tovább ásatást méltóztatnék elhatározni. És itt nem szeretnénk félre-érteni; nehogy azt gondolja nagyságod, hogy mi akár az eddigi működést sajnáljuk; akár a jövőben ne tennénk meg nagyon szívesen minden tőlünk telhetőt a tudomány szolgálatában. Nem! mi erre szívesen vállalkozunk továbbra is, ha azzal megbízatunk, csak azért tesszük e megjegyzésünket, illetőleg óhajunkat, nehogy a csekély eredmény, vagy esetleg eredménytelenség miatti vád jogosan érhesen bennünket. Azért tessék határozni e kérdésben legjobb belátása szerint. Mi magunk részéről úgy látjuk, hogy e jó őszi időben, minő az egész nyáron sem volt, s amellett a most már újból olcsóvá lett napszám-árak mellett még legalább egy hónapig lehetne dolgoztatni, — s dolgoztatunk is, ha nagyságod ezt jónak fogja látni s pénzt utalványoz rá. Szíves látogatását az eredmény érdekében azonban szabadjon újból kérnünk.

Még csak annyit, hogy a leírásban foglalt tárgyakat külön-külön csomagolva, mind fiókomban őrzöm, költségkimelés szempontjából nem akarom posta útján küldeni fel azokat, minthogy fiam rövid időn ügyis felmegy tanulmányai folytatására, s akkor valószínűleg magam is felrándulván, személyesen fogom azokat átszolgáltatni.

Szíves levelének végén kifejezett köszönetét hálásan fogadom, nem ugyan a magam, de a helybeli intelligencia nevében; ennek minden tagja felváltva örködvén az ásatásoknál, valóban oly lelkiösmeretes pontossággal és törekvő buzgalommal feleltek meg önkényt felvállalt tisztöknek, hogy nagyságod szíves köszönetére valóban érdemeket szereztek. S ha megérdemelték mind: mit szőlljak akkor az egész munkálkodás tulajdonképeni lelkéről: Simon István barátomról? Mint az idecsatolt mellékletek is tanúsítják: ő volt a mérnök, a megfigyelő, az osztályozó, a rajzoló, a leíró, egyszerűen minden, ki valóban teljes buzgalommal szentelé idejét és tehetségét ezen külömben előtte is új és szokatlan munkának. Lehetetlen, hogy nagyságod köszönő szavaiból részére egész sort le ne foglaljak.

S ezzel, midőn további elhatározását közlő szíves válaszát kérnök és várnök, fogadja egyúttal nagyságod őszinte tiszteletünk nyilvánítását. Melylyel maradtam

kész szolgálja:

Dr. Tomm

E levél melléklete volt Simon István „ásatási jelentése” és elszámolása. A jelentés az *Archaeologiai Értesítő* 1894. évi kötetében jelent meg. Simon kéziratát Hampel kijavította, a számozás eredeti római számjegyeit betűvel kiírt számokra javította, s így áttekinthetőbbé tette a sírleírásokat, másrészt kisebb kihagyásokkal a szöveget szakszerűbbé tette. Ugyanakkor elhagyta Simon temetőterképeit, csupán a lap alján, csillag alatti jegyzetben jelezte, hogy ilyenek is voltak, s melyek a Nemzeti Múzeum régiségosztályának irattárába kerültek. A térképek felkutatása és az ásatásra vonatkozó iratok felfedezése e nyomon indult meg az MNM irattárában. Simon kéziratának Hampel által elhagyott soraiban arról is szó van, hogy az ásatásról fényképek is készültek, ezek azonban nem maradtak ránk.<sup>5</sup>

A munkákkal kapcsolatban Hampel a következőket írta a MNM főigazgatójának: „A n.múzeum régiségosztályának kérelmére Dr. Tomm Béla és Simon István urak a múzeum költségén az idei nyáron Bihar-Udvariban egy Árpád-kori temetőnek föl kutatását vezették, és nemcsak az ott talált régiségeket a n.múzeumnak beszolgáltatták, de az ásatásról részletrajzokkal és helyszíni fölvételekkel ellátott szakszerű jelentést is küldtek be. E buzgó működés teljes méltánylásunkat igényli és azért kérem méltóságodat, hogy a nevezett uraknak önzetlen fáradozásukért elismerését nyilvánítani szíveskedjék. Egyúttal bátorodom nevezett urak pontos számadását is idecsatolni és kérem méltóságodat,

5 MNM Irattár 5/1894.; *Simon* i. m. 218—219.

hogy az 50 frton túl kimutatott 1 frt 68 krnyi költségeket nevezetteknek megküldeni méltóztassék.

Budapest 1894 januarius 3.

Hampel József

Az ásatás a nagyobbik fiúiskola udvarán kezdődött és itt a 19. sírszámig jutottak el. Amint ez a sírok leírásából kiderült, ennél jóval több sírt tártak fel. Némelyik sírban Simon szerint három, vagy még több váz feküdt. Augusztus 30-tól szeptember 2-ig a kisebb fiúiskola udvarán ástak. Itt viszonylag bolygatlanabb sírokat találtak.

Ezután a határ két másik pontján kezdtek ásni. Ezek közül az Árkoshalom őskori leleteket tartalmazott, a Ferendek vagy Félhalomban viszont ismét X—XI. századi temetkezéseket találtak. Miután az ásatásokra biztosított pénz elfogyott, s Hampelék nem küldtek újabb összeget, a munkák befejeződtek, s ezzel a biharudvari ásatások első, egyben legjelentősebb szakasza is lezárult.

A következő ásatásra 1910-ben került sor. Ennek ismert előzményeihez tartozik, hogy a biharudvari határában levő Balázshalom földjéből is kerültek elő leletek. A megmentett darabok közé tartozik egy hurkos-kampós záródású bronz nyakperec, amelyet az „év elején” Décsei Sándor, bíróságot viselt gazda küldött be a debreceni városi múzeumba más régiséggel együtt. Décsei szerint a nyakperecet 1906 táján lelték egy halott nyakán.<sup>6</sup> Április 7—8-án, arra a hírré, hogy hordják a Balázshalom földjét, Zoltai kiutazott Udvariba. Ekkor vétel és ajándékozás útján több „régiséget” szerzett.<sup>7</sup> A halomból azonban akkorra már nyilván nem sok maradt. Valószínű, hogy ekkor találkozott Zoltai Fekete Gábor községi orvossal, aki a Balázshalom elhordásakor néhány egyszerű ékszert gyűjtött össze. Fekete a tárgyakat átadta Zoltainak, és arról is beszámolt neki, hogy „a halom felső rétegei tele voltak csontvázakkal. Neki úgy tetszett, hogy a tetemek három sorban feküdtek egymás felett.”<sup>8</sup>

Zoltai október 13-án utazott ismét Udvariba, de ekkor már a korábban Debrecenbe költözött Simon István tanítóval együtt. A Ferendek halmon és az iskola udvarán ástak két napig (okt. 13—14.), majd átmentek a Balázshalomhoz.<sup>9</sup> Október 24. és 28. között újra ástak Udvariban, amikor is az iskolaudvaron dolgoztak.<sup>10</sup> Innen mentek át a Balázshalomhoz, amelynek már csak egy nagyméretű kubikosbabája volt meg. Ekkor tárta fel Zoltai a balázshalmi gödörsíros temetkezést.

A következőkben meghatározzuk az egyes lelőhelyeket és megkíséreljük a leletanyagot lelőhelyenként elkülönítve közölni, illetve újraközölni.

### 1. A nagyobbik fiúiskola udvarán feltárt sírok.

E lelőhelyről származik a Simon István által feltárt és számozott első 19 sír anyaga, amelyet a Nemzeti Múzeumban 1893/92 leltári szám 1—53 alszám alatt leltároztak be.<sup>11</sup> Meg kell jegyezni, hogy a leltárkönyvben a XVII. sír négy darab S végű hajkarika-töredéke 50—53 alszámmal, a XIX. sz. sír 1 db S végű hajkarikája 52-es, és a XXI. sír két hajkarikája 53-54 alszám alatt van beletárolva. Az 1—3 sír a nagyobb fiúiskola alapárkában került elő. Ezek közel 2,5 méter mélységben voltak. A három sírban egy gyűrűt és egy S végű hajkarikát találtak, de nem tudjuk, melyik sírból

6 Zoltai, DJ. 1910. 43.

7 Zoltai, DJ. 1910. 26.

8 Zoltai, DJ. 1910. 46.

9 Zoltai, DJ. 1910. 44. és leltárkönyvi bejegyzés (Szaporulati leltárkönyv) 1910. 1053. ltsz. alatt.

10 Leltárkönyvi bejegyzés Sz. 1910. 1119. ltsz. alatt.

11 Fehér G.—Ery K.—Kralovánszky A., A Közép-Duna medence magyar honfoglalás-és kora Árpád-kori sírleletei. Rt 2 (1962) 877. tétel. A leletkataszter hibásan a Déri Múzeumot jelöli meg a leletek őrzési helyéül.





valók. A tárgyakat szórványként kezelték. A további sírok az iskola udvarának hátsó felében kerültek elő, ahogy ez a temetőterképről is kitűnik (1. sz. temetőterkép).

4. *sír.* Valószínűleg felnőtt váz, melléklete kerek metszetű bronzhuzalból készült S végű hajkarika, S vége letörött, ltsz. 1893/92. 1. (1. kép 1.); egyszerű bronz huzalgyűrű, á.: 2,3 cm, ltsz. 1893/92. 2. Ábrája némileg kicsinyítve: Arch. Ért. 14/1894. 217. (Talán azonos az 1. kép 26. sz. hajkarikával.)

5. *sír.* Melléklet nélküli hiányos csontváz.

6. *sír.* Simon szerint a sírban két hiányos csontváz volt. Nyilván két bolygatott, részben egymásra ázott sírról van szó. Melléklet: S végű hajkarika kerek metszetű bronzhuzalból, ltsz. 1893/92. 3. (1. kép 2.).

7. *sír.* Az ép váz mellett S végű hajkarika, á.: 2,1×2,2 cm, ltsz. 1893/92. 4. (Talán azonos az 1. kép 30. sz. hajkarikával.)

8. *sír.* Bolygatott sírok. Simon szerint 3 hiányos váz feküdt a sírgödörben. Valószínűleg 3 egymásra ázott sírról van szó, melléklet nélküliek.

9. *sír.* Tulajdonképpen két egymásra ázott sír, hiányosak. Melléklet: S végű hajkarika horog? alakúra görbült darabja, S vége hiányzik, á.: 3,1×1,8 cm. Ltsz. 1893/92. 5. (valószínűleg az azonosítatlan és rajzolatlan töredék között).

10. *sír.* Valószínűleg 5 ill. 6 sír, melyeket nagyon közel ástak egymás mellé. Közülük öt egymáshoz közelebb, a hatodik kb. 30 cm-rel távolabb (Simon szerint 1 lábnyi távolságra) feküdt.

a) *sír.* A koponya füle táján nagy méretű S végű hajkarika kerek bronzhuzalból, S vége hiányzik, ltsz. 1893/92. 6. (1. kép 3.); közelebről meg nem jelölt helyen egyszerű kerek metszetű, nyitott bronzhuzal gyűrű, ltsz. 1893/92. 9. (1. kép 4.).

b) *sír.* A váz mellett állítólag kicsiny lópata volt patkóval, de a patkó nem szerepel a leltárban.

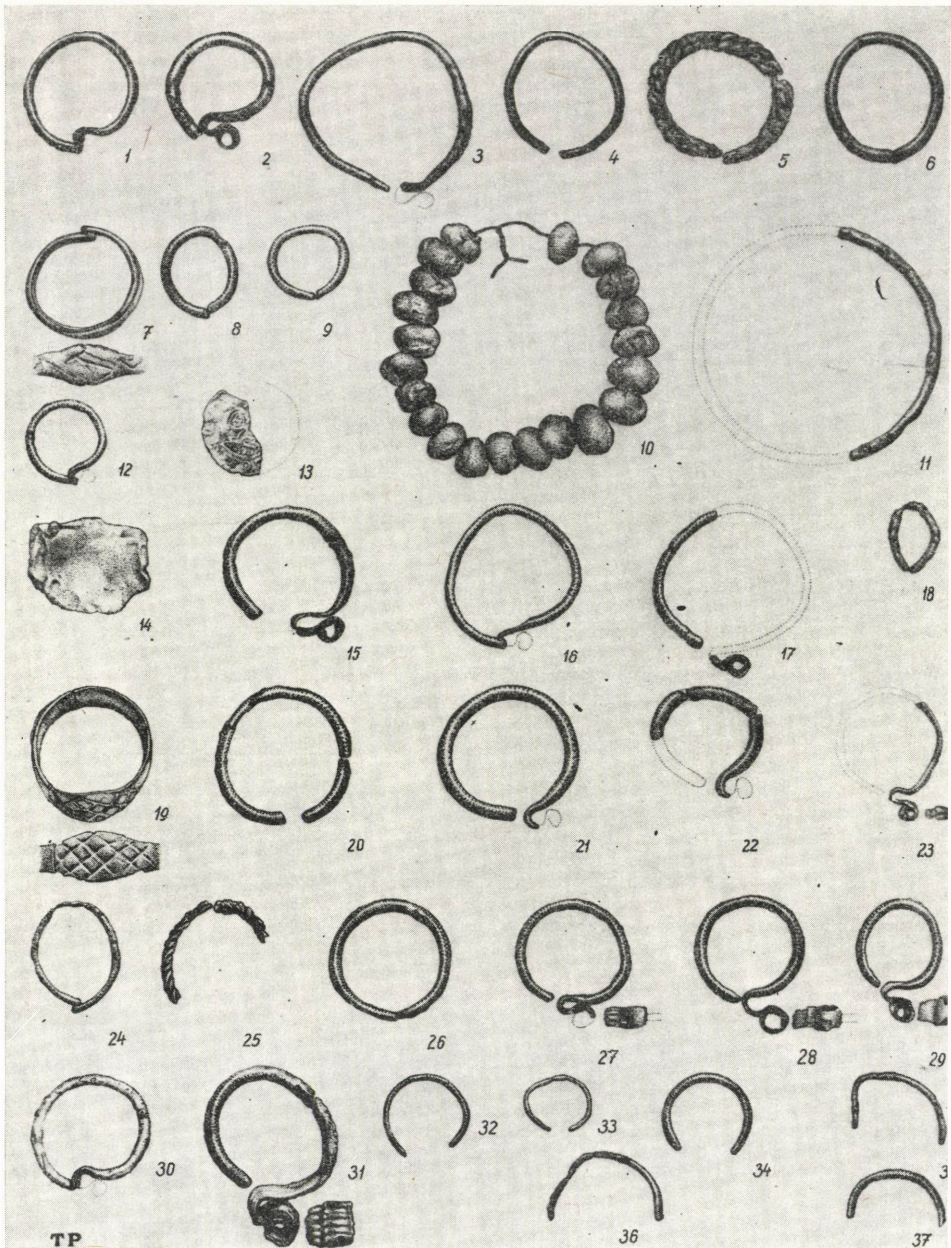
c) *sír.* A harmadik váz mellett két S végű hajkarika volt, mindegyiket rossz ezüstnek írja a leltárkönyv. Az egyik á.: 1,3×1,7 cm, a másik á.: 1,4×1,7 cm. Ltsz. 1893/92. 7-8. (Az azonosítatlan töredékek között van két fél ezüst hajkarika, amelyek méretei megfelelnek a leltárkönyvi adatoknak.)

A 10. sírhoz összesen négy tárgyat leltároztak be. Így valószínű, hogy az a—b—c sírokon kívül a másik háromban nem leltek semmit sem.

11. *sír.* Simon szerint a sírban 3 váz volt szorosan egymás mellett. A három váz mellékletei valószínűleg összekeveredtek, ill. nincs részletezve, hogy az egyes vázak mellett mit találtak. A leletek nagyobb részének némileg kicsinyített rajza Simon közleményében is megtalálható. Mellékletek: két darab kerek metszetű bronzhuzalból készült S végű hajkarika. Az egyik elveszett, á.: 2,3×2,4 cm, ltsz. 1893/92. 10. A másik: á.: 2,4×2,5 cm, S vége bordázott, ltsz. 1893/92. 11. (Talán ezzel azonos az 1. kép 31. sz. hajkarika.) Kis méretű nyitott bronzhuzal karika, ovális, ltsz. 1893/92. 12. (1. kép 8.); kis méretű nyitott bronzhuzal karika, kerekded, ltsz. 1893/92. 13. (1. kép 9.); bronzpánt gyűrű, nyitott, végei egymásra fekszenek, feje rombikusan kiszélesedik, rajta felkötő rombusz alakú díszítés, melynek végeihez zeg-zug vonal csatlakozik. Ltsz. 1893/92. 14. (1. kép 7.); nagyobb fülbevaló? bronz huzalkarika töredéke, ltsz. 1892/93. 15. (1. kép 11.); 21 szem kis lapos hengerded alakú, sárga, kék szemes üvegpaszta gyöngy. A publikációban 1. és 2. sz. alatt közölt gyöngyök hiányzanak, ennek ellenére 21 szem van belőlük. Eredetileg ltsz. 1893/92. 16—35a-ig összesen 20 db szerepelt a leltárban, és 21 db a publikációban (1. kép 10.).

12. *sír.* A beszámoló szerint 7 váz feküdt e helyen egymáshoz nagyon közel, melyeket az ásató egyetlen sírnak értelmzett. A mellékletekről nem tudni, melyik vázhoz tartoztak. A beszámoló két gyűrű rajzát közli. Mellékletek: két kisebb méretű S végű hajkarika, á.: 1,8×1,7 cm és 1,8×1,8 cm. Ltsz. 1893/92. 36-37. (Talán ez utóbbival azonos az 1. kép 37. sz. töredék, a másik azonosítatlan); egyszerű kerek metszetű, nyitott bronzhuzal gyűrű, ovális, összeérő végekkel, ltsz. 1893/92. 38. (1. kép 6.); négy szál bronzhuzalból fonott gyűrű, kettőtörve, ltsz. 1893/92. 39. (1. kép 5.). E sír mellékletei közé volt beletárolva egy „lencse alakú tárgy vörössesárga masszából” ltsz. 1893/92. 40. 1958-ban, mint nem régészeti tárgyat, kiselejtezték. Ugyancsak e sírokból említi a közlemény egy kecskeszarvat, amely viszont nem került leltárba. Nyilván ez sem volt régészeti tárgy.

13. *sír.* Mellékletei: S végű hajkarika, kis méretű, vékony bronzhuzalból, S vége letörött, ltsz. 1893/92. 41. (1. kép 12.); S végű hajkarika vékony bronzhuzalból, á.: 1,6×1,6 cm. Ltsz. 1893/92. 42. (Talán azonos az 1. kép 34. sz. hajkarika-töredékkal); Salamon denára, a leltárkönyv szerint átyukasztva, jelen állapotában alig fele van meg. Ltsz. 1893/92. 43. (1. kép 13.); pénz fele, a leltárkönyv szerint Salamon denára,



1. kép

két lyukkal. Ltsz. 1893/92. 44. Elveszett. A pénzeket állítólag a sír kidobott földjéből szedték össze.

14. sír. Gyermek, váz hossza kb. 130 cm. Feje felett S végű hajkarika volt, bronz, á.: 2,1×2,4 cm, ltsz. 1893/92. 45. (Talán azonos az 1. kép 27. sz. hajkarikával.) A sírban még egy kis méretű hajkarika töredéke is volt, de a felvételkor elporladhatott, mert a leltárban nem szerepel.

15. sír. A beszámoló szerint a sírgödörben 4 váz volt: 160 cm szélességben azonos szinten 3 váz volt, egy pedig alattuk feküdt, s ennek „feje a többiekétől kijebb feküdt”. A leírás szerint 3 db S végű hajkarika volt „e helyen”. A leltárban két db kis méretű vékony (bronz) huzalból készült S végű hajkarika szerepel, á.: 1,5×1,3 és 1,3 cm. Ltsz. 1893/92. 48–47. (Talán azonosak az 1. kép 32–33. sz. hajkarikákkal.) kovaszilánk, ltsz. 1893/92. 48. (1. kép 14.).

16. sír. A váz egyetlen melléklete egy db bronz S végű hajkarika, S vége letörtött. Ltsz. 1893/92. 49. (1. kép 16.).

17. sír. Bolygatott („rendetlenül fekvő”) váz. A közlemény szerint a koponya szájában kettétört karikagyűrűt, mellette pedig gyűrűtöredéket találtak. A leltárkönyv S végű hajkarikák négy darab töredékét említi: ltsz. 1893/92. 50–53! A raktári anyagban egy darab S végű hajkarika töredéke azonosítható, bronzhuzalból készült, karikájának darabja és S vége külön-külön vannak meg, ltsz. 1893/92. 51. (1. kép 17.).

18. sír. Bolygatott váz, koponyája hiányos, melybe „baltaszerűleg élezett vasszija volt verve”, mellette vasdarab és horog volt. E tárgyak nem szerepelnek a leltárban.

19. sír. Bolygatott váz, koponyája mellett S végű hajkarika volt, á.: 2,1×1,6 cm. Ltsz. 1893/92. 52! (Talán azonos az 1. kép 29. sz. bronz hajkarikájával.) Az 52-es számnak már a 17. sír mellékleteinél szerepelnie kellett volna!

A közlemény szerint a kidobott földben még találtak egy kisebb fajta és egy nagyobb méretű, törött S végű hajkarikát, négy gyűrűtöredéket, két pénzt, közülük „egy kicsi és régi”, egy nyilcsúcsot, egy fonott gyűrűt. E tárgyak egy része valószínűleg a szórványos tárgyak alatt beletározva közelebbi lelőhely nélkül, ezeket később ismertetjük. Az ásatás a bolygatások miatt e részen befejeződött és a szomszédos kisebb fiúiskola udvarán folytatódott tovább.<sup>12</sup>

#### 2. A kisebb fiúiskola udvarán feltárt sírok (2. kép)

20. sír. Melléklet nélküli, bolygatott felnőtt férfiváz, hossza 174 cm.

21. sír. Váz hossza 170 cm. A közlemény szerint a koponya mellett kis S végű hajkarika töredéke volt. A leltárban S végű hajkarika két töredéke szerepel, ltsz. 1893/92. 53–54! Az 53-as alszám már szerepelt a 17. sír tárgyainál! Elvesztek.

22. sír. A leírásból nem egészen világos, hogy oldalt fekvő váz volt-e, vagy sem („fél testével és egész fejével jobb oldalra hajlott”). Melléklete a koponya jobb oldalán vastag ezüst huzalból készült, bordázatlan végű hajkarika két töredéke két leltári számon, ma már három darabban. Ltsz. 1893/92. 56157. (1. kép 15.). A leltár szerint szájában Szent László? denára volt, ltsz. 1893/92. 58. Elveszett.

23. sír. Váz hossza 145 cm. Koponyája rossz állapotú. Mellette vékony bronz huzalból készült S végű hajkarika töredéke, ltsz. 1893/92. 59. (1. kép 23)

24. sír. Váz hossza 160 cm. Összetörtött koponyája mellett két darab egyszerű, nyitott bronzhuzal karika volt, melyek közül az egyik á.: 2,6×2,5 cm, ltsz. 1893/92. 60. elveszett. A másik á.: 2,6 cm, két darabra törött, ltsz. 1893/92. 61. (1. kép 20.); az egyik kézen három darabra törött, és három szám alatt beletározott bronzpánt gyűrű volt, feje rombikusan kiszélesedő, rajta rácshálós minta, ltsz. 1893/92. 62–64. A gyűrű és valószínűleg az elveszett huzalkarika a közleményben rajzban be lett mutatva. (1. kép 19.)

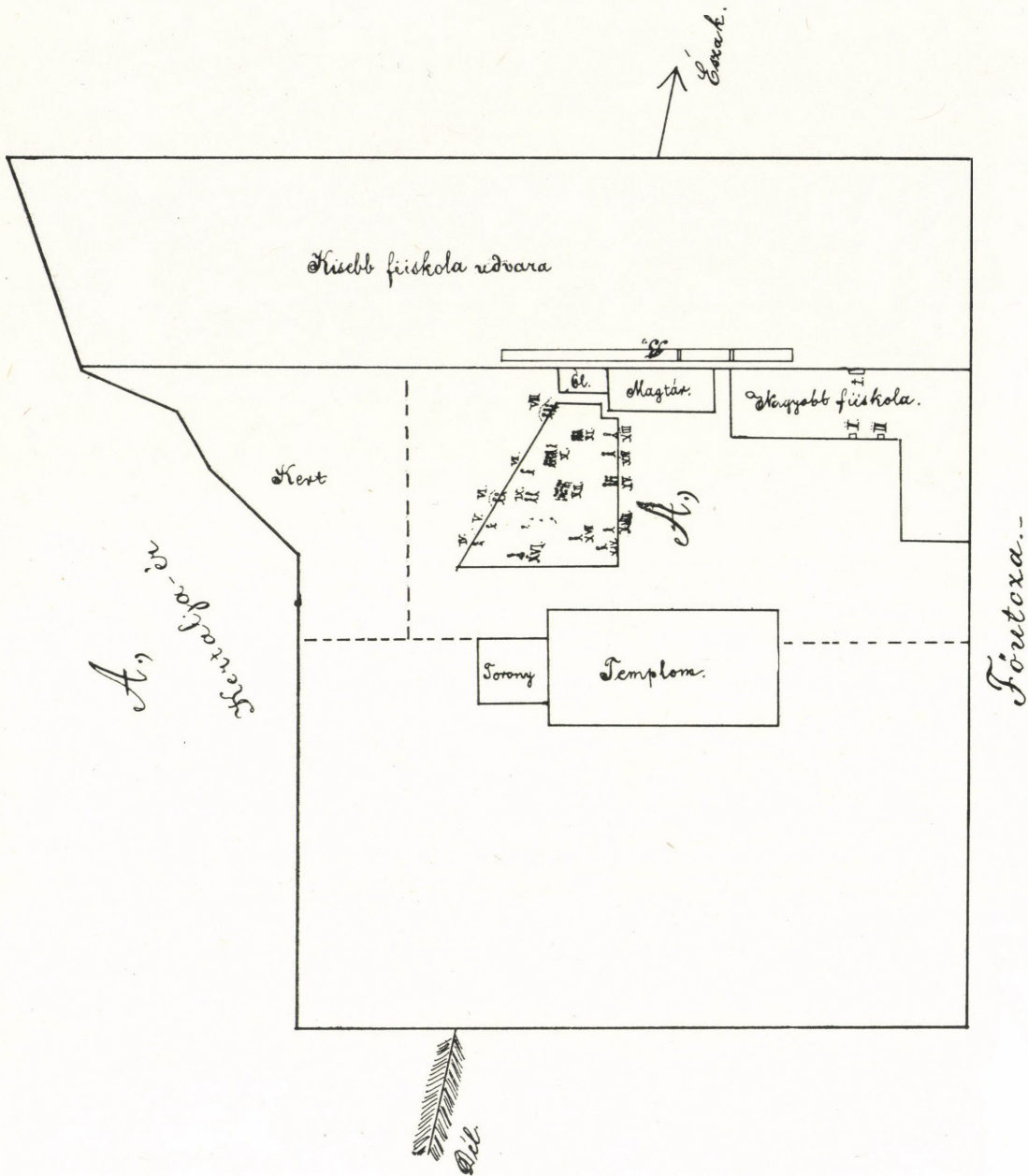
25. sír. Váz hossza 165 cm, bolygatott. A fej két oldalán 1-1 vastag bronzhuzalból készült, bordázott S végű hajkarika, egyiknek S vége hiányzik, ltsz. 1893/92. 65., másikkal három töredéke van meg, hiányos, ltsz. 1893/92. 66. (1. kép 21–22.)

26. sír. Váz hossza fej nélkül 165 cm, fej hiányzik. Melléklet nélküli.

27. sír. Jó állapotú váz, hossza 160 cm. A közlemény nem szól mellékletről, de a leltárban a 21. sír után kérdőjelesen 27. sír szerepel, melynek melléklete egyszerű, ovális alakú, nyitott bronzhuzal karika volt, ltsz. 1893/92. 55. (1. kép 18.)

28. sír. A temetőterképen jól látszik, hogy két sírról van szó, egy felül levő, teljesen feltárt, 155 cm hosszú vázról, és a deréktól lefelé a felső váz alatt fekvő másíkról. A felül levő váz melléklete két vékony bronzhuzalból készült nyitott karika volt, az egyik ovális, ltsz. 1893/92. 67. (1. kép 24.); a másik á.: 2 cm, ltsz. 1893/92. 68. (talán azonos az 1. kép 36. sz. alatti bronz karikatöredékekkel).

29. sír. Váz hossza 155 cm. Melléklete vékony bronzszálból sodrott gyűrű két töredéke két ltsz. alatt: 1893/92. 69–70. (1. kép 25.)



2. kép. A 2. sz. temetőterkép

30. *sír.* Gyermek, váz hossza 130 cm. Nyaka körül 83 szem apró és egy nagyobb hosszúkas gyöngy volt. ltsz. 1893/92. 71—153. Elvesztek.

31. *sír.* Három egymás mellett fekvő, melléklet nélküli sírról van szó, melyeknek alsó lábszára hiányzott, sőt combjuk is el volt metszve annyira, hogy mérhető hosszuk 1 m volt. Melléklet nem volt.

32. *sír.* Gyermek, váz hossza 130 cm, melléklete a közlemény szerint két kis karika volt, a leltárban e sírszám már nem szerepel.

33. *sír.* Gyermek, váz hossza 80 cm, melléklet nélkül.

34. *sír.* Gyermek, váz hossza 130 cm, melléklet nélkül.

35. *sír.* Bolygatott váz, melléklet nélkül.

36. *sír.* Bolygatott váz, melléklet nélkül.

37. *sír.* Melléklet nélküli sír.

Ezekon kívül még 6 sírt, ill. vázrészt tártak fel, melyeket a temető térképén Simon István még jelzett. Ezekben valószínűleg nem volt melléklet.

A következő Árpád-kori leletek szórványos leletek megnevezés alatt találhatóak a leltárkönyvben. Lelehelük pontosabb megjelölés nélkül az iskolák udvara:

Ltsz. 1893/92. 154. S végű hajkarika, valószínűleg bronz.

á.:  $1,9 \times 1,7$  cm. Elveszett.

Ltsz. 1893/92. 155—61. S végű hajkarikák töredékei. Elvesztek.

Ltsz. 1893/92. 162-63. Ezüst huzalkarika ketté törve,

á.:  $2,2 \times 2,5$  cm.

Ltsz. 1893/92. 164. fonott gyűrű, á.:  $2,3 \times 2,2$  cm,

anyaga és a huzalok száma bizonytalan.

Ltsz. 1893/92. 165. „vas sodronykarika töredéke egyik végén két spirális hurokkal”, á.: 2,2 cm.

Ltsz. 1893/92. 166. Szt. László pénze.

Ltsz. 1893/92. 167. vas kapcsolószeg (koporsókapocs?) töredéke.

Ltsz. 1893/92. 172—77. Vas koporsószegek, a revízió alkalmával 3 db volt meg belőlük.

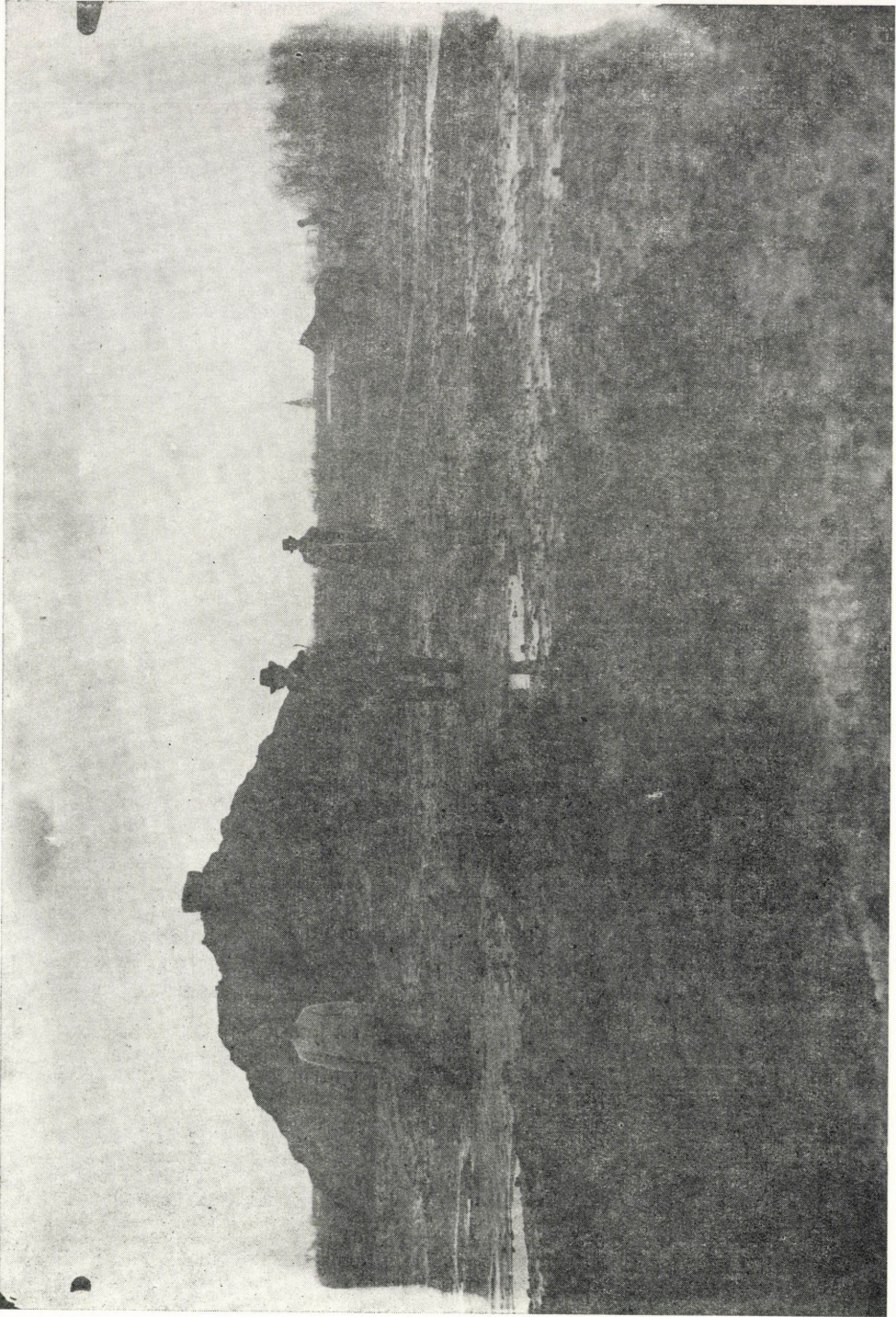
Ltsz. 1893/92. 185. „Vas torques” töredéke két sodronyból csavarva, egyik végén hurokkal (azaz hurkos-kampós szerkezetű nyakpereg töredéke két bronzhuzalból sodorva), hossza 15,6 cm.

A fel nem sorolt tárgyak a 204. leltári számig újkorinak látszanak, a 164., 167. és 172. alszámú tárgyak ma már nem találhatóak meg, bár a revíziónál megvoltak.

A Zoltai Lajos által 1910-ben feltárt sírok közelebbi lelehelje ismeretlen. A Déri Múzeum leltárkönyve szerint két alkalommal legalább nyolc sírt bontottak ki. Az első sírok (valószínűleg 1—6. sír) anyagát a sírszám megjelölése nélkül leltározták be.<sup>13</sup>

1. Rövid kasza, vas, enyhén ívelő pengéjének csúcsa letörött, nyéltüskéje csonka, élének a nyél felőli végén a nyélre visszahajló csúcsos akasztója van. H.: 38 cm, penge sz.: 45 mm, DM ltsz. Sz. 1910. 1054. Elpusztult, vázlatos rajza a leltárkönyvben. Egy váz hasán feküdt.
2. S végű hajkarika, bronzhuzalból, kis méretű, ltsz. Sz. 1910. 1055.
3. S végű hajkarika, valószínűleg bronzhuzalból, ltsz. Sz. 1910. 1056.
4. S végű hajkarika, valószínűleg bronzhuzalból, az előbbivel együtt nagyobb méretű, ltsz. Sz. 1910. 1056.
5. S végű hajkarika, valószínűleg bronzhuzalból, kis méretű, ltsz. Sz. 1910. 1057.
6. S végű hajkarika, valószínűleg bronzhuzalból, kis méretű. ltsz. Sz. 1910. 1057. Az S végű hajkarikák közül kettőnek, egy kisebbnek és egy nagyobbaknak a rajza a leltárkönyvben szerepel. Valamennyiről régi fényképfelvétel maradt fenn.

13 A leletkataszter a leleteket hibásan a 876. tételhez kapcsolja: RT 2 (1962) 876. tétel.



3. kép

A következő tárgyak a második ásatás idején kerültek elő (1910. okt. 24—28.). A leltárkönyv szerint a 7. és 8. sírból származnak.

7. *sír*. A váz bal oldalán a felkarcsonttól 10 cm-re zárt vas (?) karika, a záródásnál megvastagodott, á.: 38 mm, ltsz. Sz. 1910. 1119. Csak rajza és fényképe maradt meg. A 7. sír melléklete lehetett a kutatóárokba visszatemetett földből előkerült hajkarika ?, amely bronzlemezből készült, nyitott végei egymásra fekszenek, alakja kissé rombikus, á.: 2,5×2,5 cm. Ltsz. Sz. 1910. 1123. Rajza a leltárkönyvben. Elveszett.

8. *sír*. Hiányos váz, koponyája É-ra fordult. Mellékletek: két darab „téglyalak három oldalát záró vaseszköz”, azaz ácskapocs formájú koporsókapocs, a kisebbik h.: 25 mm, sz.: 30 mm, a váz arca előtt feküdt, ltsz. Sz. 1910. 1121; a nagyobbik a koponya felső része mellől került elő, h.: 45 mm, sz.: 2,8 cm. Ltsz. Sz. 1910. 1122. Mindkettő rajza a leltárkönyvben. A beletározott tárgyak között van a 7. váz koponyája is, ltsz. Sz. 1910. 1120. Valamennyi tárgy elveszett, fényképfelvétel azonban maradt róluk.

### 3. (Bihar-) Sárrétudvari-Ferendekhalom vagy Félhalom.

A lelőhely fekvésére vonatkozó adatokat a Déri Múzeum leltárkönyvéből, Zoltai jelentéséből és Sőregi halomkataszteréből merítettük.

A halom a falu mellett DK-re feküdt egy ér szélén. Magassága kb. 5,5 m volt. 1910-ben tojásdad alakú volt, mert az Udvarit Bajom felől fenyegető árvizek felfogására a halom egy részét elhordták. Így alacsonyabb lett és É-i oldala meredekké vált. Déli lejtőjén földbemélyített sertésakol volt.

A halom nyugati és keleti oldalán Simon István ásott először 1893-ban. Közleménye szerint csak próbaásatást végeztek. A halom nyugati oldalán egy sírt tártak fel. Melléklete: 1. S végű hajkarika, á.: 1,8 cm. MNM ltsz. 1893/92. 207. Elveszett. 2. S végű hajkarika vékony bronz (?) huzalból, csonka, á.: 1,9×1,6 cm. MNM ltsz. 1893/92. 206. Elveszett.

A keleti oldalon „egész sor csontvázra akadtunk” — írja Simon István. Az egyik sírban egy nagy S végű hajkarikát találtak, á.: 2,6×2,2 cm, MNM ltsz. 1893/92. 205. (1. kép 28-as hajkarikával lehet azonos), és egy gyermeksírből négy-szögletes bronz huzalból készült karperec került elő (MNM ltsz. 1893/92. 208—209. két töredék, elveszett).

Zoltai 1910-ben a halom nyugati és keleti lejtőjén egy-egy 10 m hosszú kutatóárkot húzott. A nyugati árokban semmit sem talált, a keletiben két bolygatatlan és egy feldúlt sírra bukkant. A Déri Múzeum leltárkönyvében és Zoltai jelentésében nincsenek részletezve a sírok, és az összes leletet egyetlen szám alatt jegyezték be. Sőregi adatai szerint az 1. sírban 160 cm mélyen Ny—K-i irányban egy 160 cm hosszú melléklet nélküli férfi váz feküdt. A 2. sírban a jobb halánték mellett két nagybob és öt kisebb hajgyűrű volt. Ezek szerint a két bolygatatlan sír közül az egyikben volt melléklet, míg a feldúlt sír az elsőhöz hasonlóan, melléklet nélküli volt. A leletek csak részben maradtak meg, de egykorú fényképfelvétel maradt róla. Egy kisebb és egy nagyobb S végű hajkarika rajzát pedig minta gyanánt a leltárkönyvben is megtaláljuk. A mintadarabokat a ferendekalmi hajkarikák közül választotta ki Zoltai, s a későbbiekben csak ezekre hivatkozott a hajkarikák formáját illetően. Mellékletek: DM ltsz. Sz. 1910. 1053<sup>14</sup>

1. S végű hajkarika vékony bronz huzalbó, á.: 2,3 cm.

2. S végű hajkarika vékony ezüst huzalból, kis méretű, á.: 1,5 cm.

3. S végű hajkarika bronz huzalból, vége hiányos.

4—7. S végű hajkarikák, csak a fényképek alapján ismerjük őket, leírás anyagukról nem maradt. Elvesztek.

14 A leletkataszter hibásan ide vonja a Fiúiskola udvarán feltárt Sz. 1910. 1054—57. ltsz. tárgyakat is: RT 2 (1962) 876. tétel.

#### 4. (Bihar-) Sárrétudvari-Balázshalom

A Balázshalom a falutól É-ra a püspökladányi országút bal oldalán, a temetőhöz közel, legelőterületen feküdt. A halmot 1910-ben teljesen elhordták. Átmérője 60 m lehetett, magassága kb. 8 m volt. A Balázshalomban levő X—XI. századi temetőt teljes egészében megsemmisítették. Csak az a néhány lelet maradt meg, amelyet Décsei Sándor gazda és Fekete Gábor orvos mentettek meg, és vétel ill. ajándékozás útján kerültek a debreceni Városi Múzeumba.<sup>45</sup>

1. Négy szál bronz huzalból sodrott hurkos-kampós nyakperec, á : 14,5×16,5 cm. Ltsz. Sz.1910. 37. Allítólag 1906-ban lelték lovas sírban, ami nyilván téves megfigyelés. Vétel Décsei S-tól.
2. S végű hajkarika, három szál vékony bronz huzalból sodrott, mindkét vége hiányos töredezett. Á : 3,4 cm. Allítólag párja is volt, amely az ajándékozónál elkallódott. Fekete G. ajándéka.
3. Egyszerű, nyitott bronz huzalkarika, kissé ovális alakú, á : 18×20 mm.
4. Egyszerű, nyitott bronz huzalkarika, á : 20×20 mm.
5. Keskeny ezüst pánt karperec, egyik vége kiszélesedő és tompa csúcsban végződik, közepén kis kerek lyukkal. Másik vége hiányzik, kettétörtt. Á : kb. 6 cm.
6. 24 szem gyöngy, melyek formája ma már csak az egykori rajz és fénykép alapján állapítható meg. A fényképen levő gyöngyök száma 24. A 2—6. sz. leletek DM. ltsz. Sz. 1910. 1058. szám alatt vannak beletárolva.

#### II. A temető időrendje

A három temető közül minden kétséget kizáróan a balázshalmi a legkorábbi. Erre utal a véletlenül megmaradt mellékletek összetétele, egymáshoz való aránya, ill a balázshalmi leletek más temetőkkal való összehasonlítása. A temető felső időhatárát minden bizonnyal az S végű hajkarika egy nagyon ritka típusa jelzi. Ugyan nem azért, hogy a sodrot huzalból ill. huzalokból készült típust keltezni tudjuk, hanem hogy egyáltalán előfordul a leletek között. A legkorábbi leletek közé tartozhat az ezüst lemez karperec és a gyöngyök. A X. század végére keltezhető a nyakperec. A balázshalmi leletek jelentősen eltérnek a ferendekhalmi és az iskolák udvarán előkerült temetők anyagától. A legfeltűnőbb az eltérés az egyszerű S végű hajkarika hiánya, hiszen a ferendekhalmi leletek közül kizárólag, az iskolák udvarán pedig többségében ez az ékszerfajta ismert. Ez az eltérés a temetők egymáshoz való időrendi helyzetéből adódik. A X. század utolsó harmadában nyíló balázshalmi temetőt időben talán a ferendekhalmi, azt pedig az iskolák udvarán előkerült temető követte. Hogy e három temető használatának idején egyidejűleg is létezett volna, sajnos bizonyítani nem tudjuk, de az nagyon valószínű, hogy a ferendekhalmi és az iskolák udvarán levő temető közössége legalábbis egy ideig, a XI. század közepe táján egymás mellett élt. A ferendekhalmi közösség a XI. századra keltezhető, pontosabb meghatározást nem tudunk adni.

Az iskolák udvarán levő temető kezdetei nehezen állapíthatók meg. Talán a fonott gyűrűk tartoznak a legkorábbi leletek közé, de ezek sem engedik a temetőt a XI. század közepe elé keltezni. A legfontosabb keltező melléklet Salamon és Szt. László denárja. E két pénz előfordulása nagyon fontos. A temető ugyanis már a sírleírások alapján is, de a temetőterképek tanúsága alapján még inkább templom körüli temetőnek látszik. A sűrűn egymás mellett fekvő sírok, melyek néha egymást metszik, a leírásokban is gyakran említett „rendetlenül heverő hiányos”, fej vagy más testrészek nélküli vázak a X—XI. századi soros temetőkben nem szokásosak, még ha ritkán elő is fordul bennük egy-egy egymásra temetett sír. A templom körül temetők szélein viszont néha soros rendeződésben, egymásra rétegződés nélküli sírokat is találunk, pl. Keszi falu temetője Kapos-

15 Zoltai, DJ. 1910. 26, 43.; RT 2 (1962) 875. tétel.

vár határában (1061-ben a zselicszentjakabi monostor birtoka).<sup>16</sup> Természetesen ez csak olyan templom körüli temetők esetében lehet gyakoribb, amelyek bizonyíthatóan XI. századi eredetűek, bőségesen állt rendelkezésükre terület, pl. nem volt temetőárok.

A másik körülmény, amely arra utal, hogy templom körüli temetőről van szó, szintén leolvasható a temetőterképről és a leírásból. A kisebb fiúiskola udvarán levő temető térképe jól mutatja, hogy a sírok nagyon közel voltak a mai templomhoz. A leírás pedig arról tudósít, hogy „a templom felőli oldalon s a felfogott területnek egy harmadán már régebben nagy gödrök ásattak s azok tömve voltak tégladarabokkal annyira, hogy három kocsira valót kellett kiszedetnünk, ami a munkát késleltette; de csontok sem voltak itt rendben, hanem össze-vissza hányva, törve és zúzva s nagy részben megghiányosítva”.<sup>17</sup> A falu mai református temploma ugyan csak mintegy 100 éve épült, de valószínűleg a korábbi templom helyén, s az is egy még korábbi követett, s így tovább a XI. századig.<sup>18</sup>

De hogyan lehetséges, hogy már ilyen korán, feltehetőleg a XI. század közepén, második felében templom körüli temetővel találkozunk? Ez valószínűleg nem is olyan ritka jelenség. Néhány esetben bizonyítható is, hogy már a XI. században volt a falunak temploma, pl. Pród (1067), Hajdúszoboszló (1075: Szoboszlóvására), a Kaposvár melletti Keszi (1061). E falvak részben vagy egészben korán egyházi kézre kerültek, s így az is feltehető, hogy csak az egyház számára való eladományozás után épült templomuk. Udvari esetében azonban erről nem lehet szó. A korai templomépítést más jelenség magyarázhatja: a falu neve.

Az Udvard, Udvari nevű falvak egy részéről bizonyítható, más részéről pedig valószínűsíthető, hogy ott a királynak udvarháza volt. Ezeken a helyeken királyi szolgálónépek és ezek vezetői laktak.<sup>19</sup> A királyi udvarházakban, curtisokban a XI. század közepén már számolhatunk templomokkal, mint amilyen I. Géza király udvardi (Komárom m.) Szent Márton tiszteletére szentelt kápolnája volt,<sup>20</sup> vagy a knyezseci (Bars m.),<sup>21</sup> és a zirci kápolna és templom.<sup>22</sup> Nyilván ezek sorába tartozott Sárrétudvari is.

E falvak helyzete azonban változhatott, akár úgy, hogy a falut valamelyik vár alá rendelték, vagy pedig a király eladományozta magánföldesúrnak, esetleg egyháznak. Hogy Udvari mikor került magánföldesúri kézre, azt pontosan nem tudjuk megállapítani. Az kétségtelen, hogy 1322-ben a szomszédos Szerep monostora kegyurainak, a Zovárd nemzetségnek öröklött birtokai között szerepel.<sup>23</sup> Eszerint a szepri monostor építési ideje előtti korban kaphatták itteni birtokait. Ez az időpont a XI. század második fele lehetett.<sup>24</sup>

A sárrétudvari temetők tanúsága szerint a falu mai határában csak a X. század második felében tűnnek fel az első települések. Ezek helyét nem ismerjük, csak temetőiket. Kik voltak a terület első szállásbirtokosai? Erre sajnos nincs adatunk. Olyan régészeti leletek, melyek a X. század elejére utalnak, csupán Püspökladányból és Bihardancsházáról ismertek. Mindkét helyről olyan temetőt ismerünk, amely a X. és XI. században is használatban volt, bennük köz-

16 *Bárdos E.*, Rég. Füz. Ser. I 31 (1978) 34.; *Györffy Gy.*, Kaposvár az Árpád-korban. Kaposvár. Várostarténeti Tanulmányok. (Szerk. *Kanyar J.* Kaposvár, 1975) 68.

17 *Simon i. m.* 219.

18 *Genthon I.*, Magyarország művészeti emlékei. II. (Bp. 1961) 253.

19 *Györffy Gy.*, István kirány és műve. (Bp. 1977) 234.

20 *Györffy Gy.*, az Árpád-kori Magyarország Történeti földrajza. (Bp. 1963) 238.; *Knauz F.*, A Garan melletti szentbenedeki apátság. (Bp. 1890) 26, 215.

21 *Györffy* történeti földrajz I. 443, 452.

22 *Dax M.—Éri I.—Mithay S.—Palágyi Sz.—Torma I.*, Veszprém megye régészeti topográfiája. A pápai és zirci járás. MRT 4 (Bp. 1972) 263—64. 81/1. lelőhely. További kápolnákra lásd *Györffy István* király és műve 243.

23 *Györffy* Történeti Földrajz I. 514—15.

24 *Mesterházy K.*, DMÉ 1974. 241.; V. ö. *Bóna I.*, Alba Régia 16 (1978) 138—139. 92. jegyzet.

néphez tartozókat és fegyvereseket is temettek, de az előkelő réteg mindkettőből hiányzik. Mivel a környék régészeti emlékei jellegüket tekintve nem különböznek egymástól, a balázshalmi temető népessége a X. század elején megtelepült lakosság leszármazottja is lehetne. Az azonban gyanús, hogy miért éppen a X. század második felében települ egy új falu, és hozzá temetője is, amikor ezek a köznépi temetők általában a XI. század végéig folyamatosan használtak. Valószínűbb, hogy már a balázshalmi közösség megjelenése is a Géza fejedelem alatti társadalmi és politikai átalakulással kapcsolatos és telepítésnek köszönheti létét. Az egykori nemzetségi szállásföldek részleges vagy teljes kisajátítása után a fejedelem birtokába került a terület, amelyen a X. század végétől néhány falu települt. E falvak a XI. század folyamán valószínűleg Udvariba olvadtak, amely mint legnépesebb település, királyi udvarháznak adott helyet. Már a király kezéről került a Zovárdok tulajdonába a terület.

*Károly Mesterházy*

BEGRÄBNISSTÄTTEN AUS DEM 10. UND 11. JAHRHUNDERT  
IN SÁRRÉTVÁRI/BIHARUDVARI

I. Die Geschichte der Ausgrabungen

Im Jahre 1893 wurden in Sárrétudvari (damals noch: Biharudvari) beim Bau der Schule Grabstellen gefunden. Die weiteren Aufdeckungsarbeiten hierzu führte im Auftrag von József Hampel und auf Kosten des Ungarischen Nationalmuseums der dort ansässige Schulmeister István Simon durch. Ein Bericht über die Ausgrabungen wurde 1894 in der Zeitschrift „Arch. Értesítő“ (dt.: Archäologische Mitteilungen; Amn. des Übersetzers) veröffentlicht. In diesem Artikel wurden auch einige Grabbeigaben erwähnt, während die Landkarte, die über die Ausgrabungen verfertigt worden war, nicht veröffentlicht wurde. Zur gleichen Zeit wurden auch in der Gemarkung des Dorfes beim sog. Ferendek-Hügel Probegrabungen durchgeführt. Im Jahre 1910 wurde der Balázshügel nahe am Nordrande des Dorfes abgetragen. Auch bei diesen Erdarbeiten kamen Grabstellen zum Vorschein. Diese erneuten Grabungen zur Fundbergung wurden von dem Schulmeister István Simon und von Seiten des Debrecener Stadtmuseums von Lajos Zoltai vorgenommen. Damals bestanden nur noch geringe Überreste vom Balázshügel, aber unter dem Hügel wurde von Zoltai ein Grab aufgefunden, das zur Kultur der Grubengräber gehört. Zu jener Zeit liess Zoltai auch Grabungen im Hof der Schule durchführen und zog auch zwei Untersuchungsgräben zum Ferendek-Hügel.

II. Die Begräbnisstätten

1. Die Gräber im Hof der grösseren Knabenschule

An diesem Fundort deckte István Simon 19 Gräber auf. Aufgrund der Beschreibungen und der Karte über die Begräbnisstelle wird deutlich, dass es aber weitaus mehr Gräber gegeben hat. Da Simon und seine Mitarbeiter den Charakter der Begräbnisstelle damals nicht erkannten, versahen sie die übereinander begrabenen und dicht nebeneinander liegenden Skelette mit einer einzigen Grabnummer. Grabbeigaben waren: einfache und am Ende S-förmig gebogene Haarreifen, Ringe und im Grab Nr. 13 ein Denar Salamons (1063—1074).

2. Die Gräber im Hofe der kleineren Knabenschule

Im Hof der kleineren Knabenschule wurden die Gräber Nr. 20 bis 37 freigelegt. Auch hier handelte es sich in Wirklichkeit um mehr Gräber. Gefunden wurden hier Haarreifen mit S-förmigem Ende und Ringe.

Die Funde dieser Ausgrabungen gelangten 1893 in das Ungarische Nationalmuseum. Unter den Streufunden nennt das Lagerbuch eiserne Sargnägeln, Halsreifen und Münzen des St. László. Im Hof der Schulen konnte Zoltai im Jahre 1910 bei zwei Grabungen acht Gräber aufdecken. Die Funde aus den Gräbern 1 bis 6 sind nicht einzeln nach Gräbern geordnet aufgeführt. Hierzu gehören: am Ende S-förmig gebogene Haarreifen, Sargschlöser. In einem Grab lag eine eiserne Kurzsichel auf dem Bauch des Skeletts.

3. Der Ferendek-Hügel zu Sárrétudvari (Ferendekhalom)

Auf dem südlich des Dorfes gelegenen Ferendek-Hügel führte István Simon 1893 die ersten Grabungen aus. Die Zahl der aufgedeckten Gräber blieb unbekannt. Gefunden wurden: am Ende S-förmig gebogene Haarreifen, Armreifen aus Bronzedraht, letzterer ging verloren. Bei den Ausgrabungen Zoltais konnten 3 Gräber aufgedeckt werden. In dem einen waren zwei Haarreifen, die am Ende S-förmig gebogen waren.

#### 4. Der Balázshügel zu Sárrétudvari (Balázshalom)

In dem nordwestlich des Dorfes gelegenen Hügel wurde schon im Jahre 1906 ein bronzener Halsreif gefunden. Im Jahre 1910 konnten hier Armreifen aus Bronzeblech, Perlen und aus Bronzedraht gedrehte Haarreifen, deren Ende S-förmige gebogen war, geborgen werden.

#### III. Die zeitliche Folge der Begräbnisstellen

Unter den drei Begräbnisstellen ist die am Balázshügel die älteste. Die Ferendekhalmer Begräbnisstelle ist aus dem 11. Jahrhundert. Die Begräbnisstellen, die auf dem Hof der Schulen ausgemacht wurden, stammen wahrscheinlich aus der Mitte oder der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts. Mit aller Wahrscheinlichkeit handelt es sich hier um Begräbnisstätten, die um eine Kirche lagen. Diese Kirche hat wahrscheinlich an der Stelle der heutigen Kirche ihren Platz gehabt.

Der Name der Ortschaft hat seinen Ursprung im dem ungarischen Wort „udvar“ (dt.: Hof), was darauf hindeutet, dass der König hier ein Gehöft hatte (curtis). Dies erklärt auch, warum das Dorf schon in der Mitte des 11. Jahrhunderts eine Kirche besass. Denn dies war in jener Zeit — erst einige Jahrzehnte nach Übernahme des Christentums — noch sehr selten. Das Vorhandensein des königlichen Hofes weist darauf hin, dass sich die ursprünglichen Besitzverhältnisse im Laufe des 10. Jahrhunderts verändert haben. Wahrscheinlich hat das Fürstentum den Nationalbesitz im letzten Drittel des 10. Jahrhunderts enteignet und ein neues Dorf angesiedelt (Balázshalom). Im 11. Jahrhundert entstand ein Gutshaus an einer anderen Stelle des Besitzes (in der Nähe der heutigen Kirche), um das sich dann ein grosses Dorf ansiedelte. Die Beziehungen zwischen den drei Begräbnisstellen bzw. Siedlungen sind ungeklärt.